

“ТАСДИҚ МЕКУНАМ”

Ректори Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи

С. Айнӣ, доктори илмҳои таърих,
профессор

Ибодуллозода А.И.

соли 2025

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзуи «Назарияи бозихои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» барои дарёфти дараҷаи доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ)

Мутобиқати мавзӯ ба ва мӯҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мазмуни таҳқиқоти Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзуи «Назарияи бозихои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» барои дарёфти дараҷаи доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот ба талаботи мавҷуда мувофиқ мебошад.

Мубрамияти мавзуи таҳқиқ. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозихои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот ба таҳқиқи масъалаи бисёр мубрам ва саривақтӣ бахшида шудааст. Мубрамияти ин таҳқиқотро метавон аз чанд ҷиҳат арзёбӣ намуд:

Нақши муҳими варзиш ва бозихои миллӣ дар ҳаёти инсон ва тарбияи насли наврас: Дар муқаддимаи мубрамият дуруст таъкид шудааст, ки варзиш аз замони қадим ҳамчун омилҳои асосии ҳаёти фаъоли инсон доништа мешуд. Бозихои миллӣ на танҳо унсуре фарҳангӣ, балки воситаи муҳими тарбияи ҷисмонӣ, рушди малакаҳои иҷтимоӣ ва инкишофи шахсияти наврасон мебошанд. Дар шароити муосир, ки таъсири расонаҳои интернетӣ ба тарзи ҳаёти хонандагон метавонад оқибатҳои манфӣ дошта бошад, пайванди додани тарбияи ҷисмонӣ бо арзишҳои миллӣ ва бозихои анъанавӣ аҳамияти дучанд

пайдо мекунад. Диссертатсияи мазкур маҳз ба ин самти муҳим таваҷҷӯҳ зоҳир намуда, роҳҳои истифодаи бозихои миллиро дар раванди таълимии мактаб пешниҳод менамояд. Мушкилоти тарзи ҳаёти солим дар байни хонандагони синфҳои болоӣ: Муаллиф ба таври дақиқ нишон медиҳад, ки илми муосир ҳанӯз ба масъалаи тарзи ҳаёти солими хонандагон ба таври алоҳида ва ҳамаҷониба таваҷҷӯҳ накардааст. Ин ҳолат нигаронкунанда аст, зеро бетаваҷҷӯҳӣ ба ин қишри ҷомеа таҳдидҳои ҷиддии иҷтимоиро барои ояндаи насли ҷавон ба бор меорад. Таҳқиқи мазкур кӯшиш менамояд, ки ин ҳолигоҳро пур карда, ба рушди стратегияҳои таълим ва тарбияи ҷисмонӣ бо назардошти бозихои милли мусоидат намояд, ки дар натиҷа ба ташаккули тарзи ҳаёти солим дар байни хонандагони синфҳои болоӣ замина мегузорад. Интегратсияи бозихои милли ба концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ: Муаллиф масъалаҳои муҳими ворид намудани бозихои милли ба дарси тарбияи ҷисмонӣ, ташкили дарс дар асоси онҳо, тартиби идоракунии раванди дарс ва тақмили мусбии тарзи ҳаёти хонандагонро тавассути бозӣ баррасӣ менамояд. Ин муносибат имкон медиҳад, ки ҷараёни таълим на танҳо аз ҷиҳати ҷисмонӣ, балки аз нигоҳи фарҳангӣ ва арзишӣ низ ғанӣ гардад. Масъалаи кам омӯхта шудани бозихои милли дар доираи таҳқиқоти тарбияи ҷисмонӣ, ки дар мубрамият зикр гардидааст (танҳо 6,3% рисолаҳо), зарурати ин таҳқиқотро боз ҳам афзун мегардонад. Зарурати ҷаҳонисозии бозихои милли: Мубрамият инчунин ба аҳамияти ҷаҳонисозии бозихои милли ишора мекунад ва мисолҳои бозихои миллиро меорад, ки ба феҳристи Бозихои олимпӣ шомил шудаанд (Ҷудо, Тхэквондо, Гуштии юнонӣ-римӣ ва озод, Баскетбол). Ин нукта зарурати омӯзиш ва тарғиби бозихои миллиро дар доираи мактаб таъкид мекунад, ки метавонад ба эътирофи байналмилалӣ онҳо мусоидат намояд.

Аҳамияти таҳқиқот барои илми педагогика: Таҳқиқот имкон медиҳад, ки дониши педагогӣ бо маълумотҳои нав дар самти истифодаи бозихои милли дар тарбияи ҷисмонӣ пурра гардад ва концепсияи таълим ва тарбияро аз ҳисоби усул ва методикаи пешрафта тақмил диҳад. Истифодаи адабиёти тахассусии самти педагогикаи равонӣ ва педагогикаи касбии олимони хориҷӣ, ки ҷанбаҳои равонии бозихои гуногунро баррасӣ мекунанд, ба сатҳи баланди илмӣ таҳқиқот шаҳодат медиҳад. Пайвандӣ бо барномаҳои давлатӣ: Муҳимтар аз ҳама, диссертатсия дар доираи амалисозии барномаҳои муҳими давлатӣ, аз қабili «Барномаи рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2026», «Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» ва «Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмӣ-техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» иҷро шудааст. Ин пайвандӣ баланд будани мубрамият ва аҳамияти амалии таҳқиқотро таъкид менамояд.

Дар маҷмӯъ, мавзӯи диссертатсия аз нигоҳи назарӣ ва амалӣ мубрам буда, натиҷаҳои он метавонанд дар тақмили раванди таълиму тарбияи ҷисмонӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ саҳми арзанда гузоранд.

Дараҷаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозихи милли дар доираи консепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» аз лиҳози дараҷаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаҳо ва пешниҳодот дар сатҳи баланд арзёбӣ мегардад. Муаллиф тавонистааст, ки на танҳо мубрамияти мавзӯро ба таври дақиқ нишон диҳад, балки натиҷаҳои бадастомадаро низ бо далелҳои қавӣ ва усулҳои тадқиқотии муосир асоснок намояд. Асосноккунии илмӣ гузоришҳо дар диссертатсия аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ пурра асоснок буда, муаллиф таҳлили амиқи адабиёт ва таҳқиқоти соҳаи педагогика, тарбияи ҷисмонӣ ва варзишро анҷом додааст. Ин таҳлил ҷиҳатҳои омӯхташуда ва камтаҳқиқшударо муайян намуда, роҳҳои нави ҳалли мушкилотро пешниҳод мекунад. Истинод ба асарҳои олимони маъруфи тоҷик, ба мисли Ш. А. Сафаров, ва таҳлили диссертатсияҳои ҷимояшуда дар давраҳои гуногун, махсусан пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ, гувоҳи таҳлили ҳамаҷонибаи масъала мебошад.

Дақиқӣ ва мантиқияти хулосаҳо. Хулосаҳои диссертатсия ба таври мантиқӣ аз натиҷаҳои таҳқиқот бармеоянд. Муаллиф робитаи назарияи бозихи милли ва татбиқи онҳоро дар дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ равшан нишон додааст. Хулосаҳо ҳам ҷанбаҳои назариявиро фаро гирифта, ҳам ба масъалаҳои мушаххаси ворид намудани бозихи милли, ташкили дарс, идоракунии раванд ва тақмили тарзи ҳаёти солим тавассути бозӣ тамаркуз доранд, ки ин нишон медиҳад онҳо дар амал истифода шуданашон мумкин аст. Муаллиф робитаи назарияи бозихи милли ва татбиқи онҳоро дар дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ равшан нишон додааст. Хулосаҳо ҳам ҷанбаҳои назариявиро фаро гирифта, ҳам ба масъалаҳои мушаххаси ворид намудани бозихи милли, ташкили дарс, идоракунии раванд ва тақмили тарзи ҳаёти солим тавассути бозӣ тамаркуз доранд, ки ин нишон медиҳад онҳо дар амал истифода шуданашон мумкин аст.

Навгонии илмӣ таҳқиқ ва саҳеҳии натиҷаҳои гирифташуда. Кори довталаб дорои навгонии баланди илмӣ мебошад, ки онро дар якҷанд ҷанбаи муҳим метавон арзёбӣ кард. Муаллиф тавассути таҳқиқи масъалаи тарбияи тарзи ҳаёти солим ҳамчун падидаи иҷтимоӣ ва пайванди он бо бозихи милли, дар илми педагогикаи муосир саҳми назаррас мегузорад. Навгонии асосии таҳқиқот дар нуқтаҳои зерин инъикос ёфтаанд:

– Асосноккунии назариявии истифодаи бозихои миллӣ дар тарбияи ҷисмонӣ: Бори нахуст дар ин диссертатсия хусусияти ташаккули тарбияи ҷисмонии мактаббачагон бо дарназардошти истифодаи бозихои миллӣ ҳамчун назарияи фаъолияти мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ асоснок карда шудааст. Ин як қадами ҷиддӣ дар таҳияи асосҳои назариявии дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ мебошад, ки аҳамияти фарҳангӣ ва миллии бозихоро ба раванди таълим ворид менамояд.

– Таҳлили нави категорияҳо дар сатҳи синфҳои болоӣ: Диссертатсия бори аввал категорияҳои тарзи ҳаёти солим, варзиш ва тарбияи ҷисмониро ҳамчун принципҳои ташкили иштироки васеи хонандагон дар фаъолияти таълимӣ ва тарбиявӣ, махсусан дар сатҳи синфҳои болоӣ, таҳлил кардааст. Ин имкон медиҳад, ки муносибати ҳамаҷониба ба тарбияи ҷисмонӣ бо дарназардошти омилҳои иҷтимоӣ ва маънавӣ роҳандозӣ шавад.

– Саҳми хонандагон дар навсозии системаи донишҳои ҷамъиятӣ: Таҳқиқот нишон медиҳад, ки хонандагон ба ҳайси иштирокчиёни муносибатҳои ҷамъиятӣ метавонанд тавассути рафтор, сифату малакаи шахрвандӣ ва инкишофи донишҳои варзишии миллӣ дар нав кардани системаи донишҳои ҷамъиятӣ дар хусуси тарзи ҳаёти солим саҳми босазо гузоранд. Ин гузориш як дидгоҳи навро дар педагогика пешниҳод мекунад, ки хонандагонро на танҳо ҳамчун субъекти таълим, балки ҳамчун агенти тағйироти иҷтимоӣ мешиносад.

– Таҳияи сохтори ҳамгирошудаи кори тарбияи ҷисмонӣ: Дар диссертатсия сохтори кори тарбияи ҷисмонӣ дар ҳамгироӣ бо тарзи ҳаёти солим таҳия гардида, қисмҳои таркибии он ҳамчун фарҳанги шахрвандӣ баррасӣ шудаанд. Ин ҳамгироӣ аҳамияти тарбияи ҷисмониро дар ташаккули шахрванди комилҳуқуқ ва дорои арзишҳои миллӣ таъкид мекунад.

– Алоқаманд кардани дидактика бо раванди иҷтимоишавӣ: Рисола аввалин кӯшишҳоро дар самти пайваст намудани дидактика ва раванди иҷтимоишавӣ ба роҳ мондааст, ки он назарияи байнифанниро мавриди истифода қарор медиҳад. Ин як равиши инноватсионӣ буда, имкон медиҳад, ки масъалаи тарбияи ҷисмонӣ аз нуқтаи назари васеътар, бо дарназардошти робитаҳои он бо дигар соҳаҳои илмӣ, баррасӣ шавад.

– Ворид намудани назарияи нави ҳамгироии тарбияи анъанавӣ ва миллӣ бо тарбияи замонавӣ: Бори нахуст назарияи нави ҳамгироии тарбияи анъанавӣ ва миллӣ бо тарбияи замонавӣ дар дидактика ворид карда мешавад, ки он хонандагони синфҳои болоиро фаро мегирад. Ин усул ба нигоҳ доштани арзишҳои миллӣ дар заминаи рушди муносири педагогика мусоидат мекунад.

– Таҳияи ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии падида аз нигоҳи дидактикӣ: Дар рисола бори нахуст ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии ин падида аз нигоҳи

дидактикӣ таҳия шудааст. Ин гузориш нишон медиҳад, ки таҳқиқот на танҳо ба масъалаҳои назариявӣ, балки ба татбиқи амалии натиҷаҳои бадастомада низ таваҷҷӯҳ зоҳир намудааст.

Саҳеҳии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада шубҳанопазир буда, тавассути омилҳои зерин таъмин гардидааст:

1. Асосноккунии назариявӣ ва методологӣ: Муаллиф дар таҳқиқоти худ ба пойгоҳи мустаҳками назариявӣ така кардааст. Таҳлили амиқи адабиёти илмӣ доир ба педагогика, тарбияи ҷисмонӣ, психологияи варзиш, этика ва сотсиология нишон медиҳад, ки муаллиф аз падидаҳои мавзӯ ва роҳҳои ҳалли онҳо огоҳии комил дорад. Истифодаи методҳои гуногуни тадқиқотӣ, ки дар қисмати мубрамият низ ишора шудааст (таҳлили адабиёт, мушоҳида, таҷрибаи педагогӣ, пурсиш), ба ҳамаҷонибагии омӯзиши масъала мусоидат кардааст. Инчунин, таҳлили диссертатсияҳои ҷимояшуда дар соҳаи тарбияи ҷисмонӣ аз солҳои 50-уми асри XX то давраи муосир, дараҷаи баландтари илмии корро таъмин менамояд.

2. Таҳлили ҳамаҷонибаи масъала: Диссертатсия танҳо ба ҷанбаҳои ҷисмонии бозихои миллӣ маҳдуд нашуда, инчунин ҷанбаҳои фарҳангӣ, таърихӣ, тарбиявӣ ва иҷтимоии онҳоро мавриди таҳлил қарор додааст. Ба ин васила, масъалаи тарбияи ҷисмонӣ дар мактаб дар доираи васеътар, бо назардошти таъсири ҷаҳонишавӣ ба ҷомеаи миллӣ, омӯхта шудааст. Инчунин, муқоисаи таваҷҷӯҳ ба варзиши донишҷӯён ва наврасон, ки дар мубрамият оварда шудааст, далели саҳеҳияти муайян кардани самти асосии таҳқиқот (кор бо наврасон) мебошад.

3. Робита бо барномаҳои давлатӣ: Ин нишон медиҳад, ки натиҷаҳои таҳқиқот танҳо хусусияти назариявӣ набошад, балки барои татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф ва варзиш қобили истифода мебошанд.

4. Истифодаи маводҳои махсуси илмӣ-методӣ: Ба назар гирифтани маводҳои махсуси илмӣ-методӣ доир ба тартиби таҳияи таҳқиқотҳои илмӣ дар самти тарбияи ҷисмонӣ ба риояи меъёрҳои илмӣ ва баланд будани сифати тадқиқот гувоҳӣ медиҳад.

Дар маҷмӯъ, наwgонии илмӣ ва саҳеҳии натиҷаҳои бадастомадаи диссертатсияи Қаландарбекова Б. Х. дар он зоҳир мегардад, ки он масъалаи муҳими тарбияи ҷисмонӣ ва тарзи ҳаёти солимро дар заминаи бозихои миллӣ аз дидгоҳи нави дидактикӣ мавриди таҳқиқ қарор дода, бо ин васила ба рушди илми педагогика ва амалияи таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ саҳми арзанда мегузорад.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозихои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ» дорои аҳамияти баланди илмӣ,

амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мебошад. Аз ҷиҳати илмӣ, таҳқиқот ба рушди назарияи педагогика, бахусус методикаи тарбияи ҷисмонӣ, сахм мегузорад. Бо таҳияи концепсияи нави ҳамгироии бозихои миллӣ ба дарси тарбияи ҷисмонӣ ва таҳлили байнифаннӣ, диссертатсия доираи донишҳои мавҷударо ғанӣ гардонда, зарурати омӯзиши амиқи давраи наврасиро ҳамчун марҳилаи калидӣ таъкид мекунад. Аҳамияти амалии таҳқиқ дар татбиқи натиҷаҳо дар амалия зоҳир мегардад. Онҳо метавонанд барои таҳияи дастурҳои методӣ, баланд бардоштани сифати таълим, такмили ихтисоси омӯзгорон ва таҳияи барномаҳои таълимии замонавӣ истифода шаванд.

Концепсияи пешниҳодшуда ба шавқмандии хонандагон нисбат ба варзиш ва тарзи ҳаёти солим мусоидат менамояд. Гарчанде ки тадқиқот мустақиман ба масъалаҳои иқтисодӣ тамаркуз надорад, натиҷаҳои он дорои таъсири мусбати ғайримустақим мебошанд: ташаккули тарзи ҳаёти солим метавонад хароҷоти тандурустиро коҳиш дода, ба афзоиши маҳсулнокии кувваи корӣ ва рушди инфрасохтори варзишӣ мусоидат кунад. Аз ҷиҳати иҷтимоӣ, истифодаи бозихои миллӣ дар таълим на танҳо ба тарбияи ҷисмонӣ, балки ба таҳкими худшиносии миллӣ, рушди малакаҳои иҷтимоӣ ва пешгирии омилҳои манфии иҷтимоӣ мусоидат менамояд. Инчунин, татбиқи барномаҳои омӯзишӣ метавонад ба шинохти байналмилалӣ бозихои миллӣ ва баланд гардидани мақоми фарҳанги миллӣ сахмгузор бошад. Хулоса, натиҷаҳои таҳқиқ дорои арзиши баланди назариявӣ ва амалии илмӣ буда, ба такмили раванди таълим, рушди шахсият, устувории иҷтимоӣ ва беҳбудии иқтисодӣ мусоидат менамоянд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозихои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ» аз ҷиҳати эътимоднокӣ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ сатҳи баланди илмиро доро мебошад; таҳқиқот бар асоси методологияи мустаҳками илмӣ ва таҳлили васеи адабиёти марбут ба соҳаҳои педагогика, тарбияи ҷисмонӣ, физиология ва психологияи раванӣ анҷом дода шудааст; истифодаи методҳои тадқиқотӣ чун таҳлили адабиёт, мушоҳида, пурсиш ва таҷрибаи педагогӣ бо коркарди омории натиҷаҳо ба дурустии хулосаҳо мусоидат менамояд; хулосаҳо мантиқӣ, пайдарпай ва дар асоси мушкilotи амалии ворид кардани бозихои миллӣ ба дарсҳо пешниҳод шудаанд; мутобиқати натиҷаҳо бо барномаҳои давлатӣ ва талаботи муосир аҳамияти амалии онҳоро бештар намуда, заминаи бозътимод барои истифодаи васеъ дар таҳияи барномаҳои таълимӣ ва таҳқиқоти минбаъда фароҳам меорад.

Саҳми шахсии доктараби дарёфти дарачаи илмӣ ва таҳқиқ. Саҳми шахсии Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар таҳияи диссертатсия

муҳим ва назаррас арзёбӣ мегардад, зеро ӯ мавзӯи мубрам ва саривақтиро интихоб намуда, зарурати ворид намудани бозиҳои миллиро ба дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ бо асосноккунии илмӣ баён кардааст. Довталаб таҳлили ҳамаҷонибаи адабиёти илмӣ, таҳқиқоти пешина ва асарҳои муҳаққиқони соҳаҳои марбутро анҷом дода, нуқсонҳо ва камбудии мавҷударо муайян намудааст. Дар асоси ин таҳлилҳо, ӯ концепсияи навро пешниҳод кардааст, ки тарбияи анъанавӣ ва миллиро бо усулҳои муосири таълим ҳамгиро менамояд. Пеша гирифтани чунин равиш ба таҳияи сохтори нави дарс ва пешниҳоди роҳҳои амалӣ барои истифодаи бозиҳои милли дар мактабҳо замина фароҳам овардааст. Хулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодгардида на танҳо аҳамияти илмӣ, балки арзиши баланди амалӣ доранд. Инчунин, довталаб таҳқиқоти худро бо барномаҳои давлатии соҳаи маориф ва варзиш пайванд дода, ба татбиқи амалии натиҷаҳо ва рушди соҳа саҳм гузоштааст. Аз раванди таҳқиқот бармеояд, ки ӯ тамоми марҳилаҳоро мустақилона ва бо масъулияти баланд иҷро намуда, қобилияти таҳлилӣ, фикрронии илмӣ ва ташаббускории худро ба таври равшан нишон додааст.

Наири натиҷаҳои таҳқиқ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Мавҷудияти интишороти зиёд аз рӯи мавзӯи диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назари бозиҳои милли дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» гувоҳи фаъолияти баланди илмӣ-таҳқиқотӣ ва асоснокии натиҷаҳои бадастомада мебошад. Махсусан, қайд карда мешавад, ки нуқтаҳои асосӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои таҳқиқот дар 2 монография, 30 мақолаи илмӣ ба таърифи расидаанд. Аз ин теъдод, 15 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд. Мавҷудияти ду монография аз рӯи мавзӯи диссертатсия низ махсус қобили тавачҷӯх аст. Монографияҳо шакли мукаммали муаррифии натиҷаҳои таҳқиқот буда, ба таҳлили амиқ ва ҳамаҷонибаи масъала имкон медиҳанд. Ин нишондиҳандаи он аст, ки муаллиф на танҳо тавонистааст як масъалаи муайянро ҳал намояд, балки як системаи муайяни донишхоро дар доираи мавзӯи худ ташаккул додааст. Дар маҷмӯъ, шумораи зиёд ва сифати интишороти Қаландарбекова Б. Х. аз рӯи мавзӯи диссертатсия далели пуррагӣ, асоснокӣ ва аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқоти ӯ буда, ба дарёфти дараҷаи илмии докторӣ ба таври комил мусоидат менамояд.

Арзёбии мазмуни диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расидани он. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назари бозиҳои милли дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои

таҳсилоти миёнаи умумӣ» дар ҳаҷми 343 саҳифа бо сохтори иборат аз муқаддима, 5 боб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва замима таҳия гардидааст.

Муқаддимаи диссертатсияи доктараб мубрамияти мавзӯи таҳқиқот ва зарурати ташаккули тарзи ҳаёти солим дар байни хонандагон, ки зери таъсири манфии расонаҳои интернетӣ қарор доранд, ишора намуда, нақши бозихои миллиро ҳамчун воситаи муҳими тарбияи ҷисмонӣ ва фарҳангӣ баррасӣ менамояд. Муаллиф нишон медиҳад, ки дар илми муосир масъалаи тарзи ҳаёти солими хонандагон кам омӯхта шудааст ва тавассути таҳлили асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ, инчунин пайвастагии таҳқиқот бо барномаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мубрами ва аҳамияти назарраси илмӣ ва амалии кори худро асоснок менамояд. Диссертатсия самтҳои мушаххаси ворид намудани бозихои милли ба дарс, ташкил ва идоракунии онҳоро таҳлил карда, ҳадаф дорад донишҳои педагогиро дар ин самт тақмил диҳад.

Боби 1-уми диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна заминаи мустаҳками назариявӣ ва методологӣ-ро барои таҳқиқоти ӯ дар бораи нақши бозихои милли дар дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ фароҳам меорад. Ин боб аз се зербоб иборат аст:

1. Таҳлили назариявии бозӣ: Дар ин зербоб, муаллиф асосҳои назариявии бозиро ҳамчун омили муҳими тарбияи ҷисмонӣ ва ташаккули тарзи ҳаёти солим дар насли наврас баррасӣ карда, ақидаҳои олимони барҷастаро таҳлил менамояд.

2. Таснифи бозӣ: Зербоби дуюм ба таснифи функционалӣ ва дидактикии бозихо, махсусан бозихои милли, тамаркуз мекунад ва мавқеи онҳоро дар системаи таълим ва тарбияи хонандагони синфҳои болоӣ муайян месозад.

3. Таносуби бозихои милли ва ғайримиллӣ: Дар зербоби сеюм муаллиф муқоисаи истифодаи бозихои милли ва ғайримиллиро дар дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ анҷом дода, бартарихо ва маҳдудиятҳои ҳар кадомиро бо таъба ба ҷанбаҳои эмпирикӣ баррасӣ мекунад.

Дар маҷмӯъ, ин боб бо асоснокии илмӣ ва аҳамияти амалии худ баёнгари дарки амиқи муаллиф аз мавзӯ буда, қорро барои идомаи таҳқиқоти амалӣ омода месозад.

Боби 2-юми диссертатсияи Қаландарбекова ба таҳлили методӣ ва ҳамкориҳои мактаб, ҷомеа ва оила дар амсиласозии дарси тарбияи ҷисмонӣ ва ҳавасмандгардонии хонандагони синфҳои болоӣ дар соҳаи варзиш ва бозихои милли бахшида шудааст. Ин боб ҷанбаҳои амалии татбиқи концепсияи пешниҳодшударо баррасӣ мекунад ва аз ду зербоб иборат аст:

Зербоби 2.1 ба таҳияи методика, шаклҳо ва амсиласозии дарси тарбияи ҷисмонӣ дар асоси бозихои милли тамаркуз мекунад. Муаллиф дар ин қисмат

усулҳои мушаххаси ворид намудани бозихои миллиро ба раванди таълим, тарҳрезии дарсҳо ва идоракунии онҳоро пешниҳод кардааст.

Зербоби 2.2 аҳамияти фаъолияти муштаракӣ мактаб ва оиларо дар тарбияи тарзи ҳаёти солими хонандагон тавассути бозихои серҳаракати миллий баррасӣ менамояд. Тамаркуз ба анъанаҳои педагогикаи халқӣ дар ин замина, ба аҳамияти фарҳангии ин ҳамкорӣ ишора мекунад ва роҳҳои ҷалби волидайн ва ҷомеаро ба раванди тарбияи ҷисмонӣ нишон медиҳад.

Дар маҷмӯъ, Боби 2-юм ба ҷанбаҳои амалӣ ва татбиқии таҳқиқот диққат дода, роҳҳои мушаххаси татбиқи назарияи бозихои миллиро дар шароити муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нишон медиҳад ва аҳамияти ҳамкориҳои васеъро дар ин раванд таъкид мекунад.

Боби 3-юми диссертатсия ба тарбияи тарзи ҳаёти солим ва раванди иҷтимоишавии хонандагони синфҳои болоӣ дар самти варзиш ва дарси тарбияи ҷисмонӣ бахшида шудааст. Ин боб аҳамияти фарҳангӣ, ахлоқӣ ва иҷтимоии бозихои миллиро дар раванди тарбияи ҷисмонӣ амиқтар таҳлил мекунад ва аз се зербоб иборат аст:

Зербоби 3.1 ба нақши варзиш ва бозихои миллиро ҳамчун омили асосии тарбияи тарзи ҳаёти солим ва моҳияти тарбиявии онҳоро барои ҳисси худшиносии миллий ва ватандӯстии хонандагони синфҳои болоӣ таҳлил менамояд.

Дар зербоби 3.2, муаллиф ба ҷанбаҳои эмпирикӣ ва равонии дарси тарбияи ҷисмонӣ бо истифода аз ҷанбаҳои ассотсиативии риояи қоида ва омилҳои ахлоқӣ ва иҷтимоӣ диққат медиҳад. Ин қисмат ба таҷрибаи амалӣ ва таъсири равонии бозихо ба хонандагон асос ёфтааст.

Зербоби 3.3 ба амсиласозӣ дар асоси педагогикаи халқӣ дар амалияи педагогӣ тавассути бозихои миллий бахшида шудааст. Ин қисмат усулҳо ва намунаҳои татбиқи бозихои миллиро бо дарназардошти анъанаҳои тарбияи миллий пешниҳод мекунад.

Дар маҷмӯъ, боби сеюм нишон медиҳад, ки диссертатсия на танҳо ба ҷанбаҳои ҷисмонӣ, балки ба ташаккули ҳамаҷонибаи шахсият тавассути воситаҳои миллии тарбия низ диққат медиҳад.

Боби 4-уми диссертатсия ба рушди равонӣ, ангеҷаҳо ва ҳавасмандсозии хонандагон тавассути бозихои миллий ба варзиш тамаркуз мекунад. Ин боб ҷанбаҳои психологӣ истифодаи бозихои миллиро барои ҷалби хонандагон ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш меомӯзад ва аз се зербоб иборат аст:

Зербоби 4.1 нақши бозихои миллиро дар рушди равонӣ ва физиологӣ хонандагони синфҳои болоӣ таҳлил мекунад. Дар ин қисмат, муаллиф таъсири бозихоро ба тафаккур, эҳсосот, ирода ва инчунин ба саломатии ҷисмонии хонандагон баррасӣ кардааст.

Зербоби 4.2 ба ангезаҳои варзишгарони наврас ва мувофиқати онҳо бо барномаи дарси тарбияи ҷисмонӣ диққат медиҳад. Ин қисмат омилҳоеро, ки хонандагонро ба варзиш ҷалб мекунанд, муайян намуда, чӣ гуна барномаи дарсӣ метавонад ин ангезаҳоро таъмин бахшад, нишон медиҳад.

Зербоби 4.3 ба ҷанбаҳои ҳавасмандкунии хонандагони синфҳои болоӣ ба дарси тарбияи ҷисмонӣ дар асоси бозиҳои миллӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар ин ҷо усулҳо ва стратегияҳои мушаххаси ҳавасмандгардониро пешниҳод кардааст, ки бозиҳои миллиро ҳамчун воситаи асосӣ истифода мебаранд.

Дар маҷмӯъ, Боби 4-ум ба аҳамияти омилҳои раванӣ ва ҳавасмандкунӣ дар раванди тарбияи ҷисмонӣ диққат медиҳад. Он нишон медиҳад, ки чӣ гуна бозиҳои миллӣ метавонанд на танҳо рушди ҷисмониро таъмин кунанд, балки инчунин ба ташаккули ангезаҳои дохилӣ ва рушди ҳамаҷонибаи шахсияти хонандагон мусоидат намоянд.

Боби 5-уми диссертатсия ба таҳлили ғоявӣ ва амсиласозии дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ бо истифода аз бозиҳои миллӣ бахшида шудааст. Ин боб аҳамияти фарҳангӣ ва иҷтимоии бозиҳои миллиро дар ташаккули ҳуввияти миллӣ ва рушди фарҳанги ҷисмонӣ таъкид мекунад. Он аз се зербоб иборат аст:

Зербоби 5.1 ҷанбаҳои ҳуввиятӣ ва ғоявии дарси тарбияи ҷисмониро бо истифодаи бозиҳои миллӣ баррасӣ менамояд. Дар ин қисмат, муаллиф нақши бозиҳои миллиро дар ташаккули ҳисси мансубият, ватандӯстӣ ва арзишҳои миллӣ таҳлил кардааст.

Зербоби 5.2 ба натиҷаи сифатнокии методӣ ва тарбиявии бозиҳои миллиро ҳамчун арзиши миллӣ дар байни хонандагони синфҳои болоӣ тамаркуз мекунад. Ин қисмат самаранокии бозиҳои миллиро аз нигоҳи методӣ ва тарбиявӣ, инчунин кадршиносии онҳоро ҳамчун мероси фарҳангӣ нишон додааст.

Зербоби 5.3 нақши бозиҳои миллиро ҳамчун омили иҷтимоишавӣ ва рушди фарҳанги ҷисмонӣ дар миёни хонандагони синфҳои болоӣ баррасӣ менамояд. Дар ин ҷо, муаллиф нишон додааст, ки чӣ гуна бозиҳои миллӣ ба ташаккули малакаҳои иҷтимоӣ, ҳамкорӣ ва таҳкими муносибатҳои байнишахсӣ мусоидат мекунанд.

Дар маҷмӯъ, Боби 5-ум ба аҳамияти бузурги фарҳангӣ ва иҷтимоии бозиҳои миллӣ диққат медиҳад. Он на танҳо дарси тарбияи ҷисмониро ҳамчун воситаи рушди ҷисмонӣ мебинад, балки онро ҳамчун майдони ташаккули ҳуввияти миллӣ, арзишҳои иҷтимоӣ ва фарҳанги ҷисмонии солим дар байни хонандагони синфҳои болоӣ муаррифӣ мекунад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестационии назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тартиби таҳияи диссертатсия ва автореферат мутобик ба талаботи Дастурамал оид ба барасмиятдарории диссертатсияҳо барои дарёфти дараҷаҳои илмӣ – доктори фалсафа (PhD), номзади илм ва доктори илм – таҳия шудааст. Автореферати диссертатсия муҳтавои мухтасари рисоларо инъикос намуда, тасаввуроти дақиқ дар бораи моҳияти таҳқиқот ва натиҷаҳои бадастомадаи муаллифро фароҳам меорад. Натиҷаҳои бадастомада, эътимодноки, хулоса ва тавсияҳо дар асоси талаботи Комиссия ва Дастурамал ба таври илмию-методи асоснок карда шуда, ба миқдори кофӣ бо пешниҳодҳои назариявӣ ва амалӣ, инчунин бо мисолҳо ва ҷадвалҳо мустаҳкам шудаанд. Матни диссертатсия мутобик ба муқаррароти Дастурамал раван, дақиқ ва бо забони тоҷикӣ ба таври босаводона таҳия гардида, сохтори он, ҷойгиркунии қисмҳои гуногун, пайвасти мантиқӣ ва мутасилии маводи илмӣ пурра риоя шудааст.

Мутобиқати таҳассуси илмии докталаб ба дараҷаи илмӣ. Таҳассуси илмии докталаб – Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна ба ихтисоси илмии дархостшаванда – дараҷаи илмӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мутобикат мекунад.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозҳои миллӣ дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» як таҳқиқоти ҳамаҷониба ва арзишманд дар соҳаи педагогика мебошад. Аммо, сарфи назар аз бартарихи зиёди он, дар раванди шиносӣ бо кор чанд нуқтае ба назар мерасад, ки метавонанд ҳамчун эрод пешниҳод шаванд:

1. Гарчанде ки дар муқаддима ва бобҳои диссертатсия ба истифодаи методҳои таҳқиқотӣ, аз қабili таҳлили адабиёт, мушоҳида ва пурсиш ишора шудааст, тафсилоти дақиқ оид ба таҷрибаи педагогӣ, аз ҷумла: гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ, муддати таҷриба, методҳои мушаххаси ҷенкунӣ ва арзёбии натиҷаҳо, коркарди омории маълумотҳои бадастомада дар матни пешниҳодшуда кам ба назар мерасанд. Мавҷудияти ин маълумотҳо дар диссертатсия дараҷаи эътимодноки ва асоснокии натиҷаҳои амалиро боз ҳам баландтар мебарад. Ҳатто агар ин ҷузъиётҳо дар бобҳои дохилӣ оварда шуда бошанд ҳам, ишораи мухтасар ва возеҳ дар муқаддима ё хулоса метавонист арзиши методологии корро афзун гардонад.

2. Дар унвони диссертатсия ибораи «концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ» истифода шудааст. Дар ҳоле ки мазмуни диссертатсия ба таҳияи усулҳо ва ҷанбаҳои назариявии истифодаи бозҳои миллӣ дар дарсҳои

тарбияи ҷисмонӣ равона шудааст, мушаххасан таъриф ва тавсифи пурраи «концепсия» ҳамчун як системаи муайяни принципҳо, усулҳо ва шаклҳо дар матни пешниҳодшудаи муқаддима ба таври кофӣ инъикос наёфтааст.

3. Дар баъзе ҷойҳо, баъзе ибораҳо метавонанд дақиқтар ифода ёбанд. Масалан: «Илми муосир ҳанӯз масъалаи тарзи ҳаёти солими хонандагонро дар алоҳидагӣ мавриди омӯзиш қарор надодааст» – ин изҳорот метавонад каме муболиғаомез бошад, зеро таҳқиқот дар ин самт вучуд доранд, ҳарчанд шояд на ба таври ҳамаҷонибае, ки муаллиф дар назар дорад. Шояд дақиқтар бошад, ки «кам омӯхта шудааст» ё «ба таври кофӣ мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст, хусусан дар контексти бозиҳои миллий дар Тоҷикистон».

4. Дар матни диссертатсия ва автореферат баъзе ғалатҳои имлоӣ ва техникаӣ вучуд доранд, ки онҳо бояд ислоҳ карда шаванд.

Албатта ин эродҳо ба сифати умумии диссертатсия таъсири ҷиддӣ намегузоранд ва бештар хусусияти тавсиявӣ доранд, ки ҳадафашон боз ҳам тақмил додани матн ва возеҳияти баёни натиҷаҳои таҳқиқот мебошад.

Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсия. Диссертатсияи Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна дар мавзӯи «Назарияи бозиҳои миллий дар доираи концепсияи дарси тарбияи ҷисмонӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» барои дарёфти дараҷаи доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот дар сатҳи зарурии илмӣ анҷом ёфта, аз ҷиҳати мазмун ва талаботи мавҷуда мутобиқ мебошад.

Диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот сазовор аст.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои бандҳои 76-79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, № 267 тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

Тақриз аз тарафи эксперт, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент Самиев Тоҳир Абдусаматович мураттаб шудааст.

Тақризи муассисаи пешбар дар ҷаласаи васеи семинари илмӣ-методии кафедраи умумидонишгоҳии педагогикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, ки дар он довталаби дараҷаи илмӣ Қаландарбекова Бунавша Худоёрбековна иштирок ва бо маъруза баромад намуд, баррасӣ ва тасдиқ шудааст.

Дар ҷаласаи васеи семинари илмӣ-методии кафедраи умумидонишгоҳии педагогикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ 14 нафар устодони иштирок

намуданд. Натиҷаи овоздиҳӣ: "тарафдор" - 14 нафар, "бетараф" - нест, "муқобил" - нест. (Қарори ҷаласаи васеи семинари илмӣ-методи кафедраи умумидонишгоҳии педагогикаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни аз 23.06. 2025, №8/11).

Раиси ҷаласаи васеи семинари
илмӣ-методӣ, мудири кафедраи
умумидонишгоҳии педагогикаи
Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи С. Айни
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

Мансурова Ҷ.С.

Эксперти таҳқиқоти диссертатсионӣ,
дотсенти кафедраи умумидонишгоҳии
педагогикаи Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни
номзади илмҳои педагогӣ

Самиев Т.А.

Котиби ҷаласаи васеи семинари
илмӣ-назариявӣ, номзади
илмҳои педагогӣ

Арбобова Ф.

Маълумот барои тамос: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе,
ҳиёбони Рӯдакӣ, 121; Тел: +992 (37) 224 13 83,
E-mail: info@mail.ru, www.tgpu.tj

Имзои Ҷ.С. Мансурова, Т.А. Самиев ва Ф. Арбобоваро
Тасдиқ мекунам.

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДДОТ ба номи С. Айни

Мустафозода А.